

УДК 159.0+78

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-5-14>

Василь ЧЕПЕЛЮК

народний артист України, професор музичного мистецтва, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-3518-0884

Олександр МАРАЧ

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музичного мистецтва, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-0860-3028

Бібліографічний опис статті: Чепелюк, В., Марач, О. (2024). Керівник та аматорський музичний колектив: психологічні основи творчої взаємодії (у проєкції на діяльність Анатолія Пашкевича). *Fine Art and Culture Studies*, 5, 106–112, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-5-14>

**КЕРІВНИК ТА АМАТОРСЬКИЙ МУЗИЧНИЙ КОЛЕКТИВ:
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТВОРЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ
(НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ АНАТОЛІЯ ПАШКЕВИЧА)**

Одним із прикладів самовідданого служіння українській культурі у підрадянську добу другої половини ХХ століття є життєтворчість Анатолія Пашкевича – керівника Черкаського (1963–1978), Волинського (1978–1989) та Чернігівського (1989–2005) народних хорів, які заявили про себе як успішні концертні одиниці та, водночас, носії національної традиції. Відтак, діяльність мистця з точки зору психологічних основ творчої взаємодії керівника та аматорського музичного колективу є актуальною і важливою темою сучасного мистецтвознавства, оскільки її вивчення дасть можливість молодим керівникам почерпнути описаний досвід та продовжити справу збереження народного співу.

Мета статті – обґрунтувати психологічні основи творчої взаємодії керівника та аматорського музичного колективу на прикладі діяльності Анатолія Пашкевича.

Наукова новизна. У статті обґрунтовано психологічні основи творчої взаємодії Анатолія Пашкевича як керівника аматорського музичного колективу на прикладі керівництва Волинським народним хором.

Висновок. Аналіз психологічних основ творчої взаємодії керівника та аматорського музичного колективу на прикладі діяльності Анатолія Пашкевича показав дієві результати використання різних типів вказаної взаємодії у залежності від психологічної ситуації, у даному випадку, – «вождя» і «партнера», що поєднується з активним залученням усіх членів групи у процес спів-творчості. Головною особистістю у цій взаємодії є керівник, який має пріоритет у побудову стосунків, і його харизма та співпереживання з учасниками хору є запорукою успіху як для організації роботи колективу, так і для художніх інтерпретацій. Мистець мав бездоганне відчуття ситуації, етики стосунків, умів поставити творчий процес таким чином, що кожен виконавець сприймав його вольову ініціативу як свою власну, розумів і хотів спів-творити у колективі, який створював власними зусиллями із народних талантів Волинського краю.

Як приклад діонісійського типу творця, керівник Волинського народного хору володів широкою палітрою і високою динамікою почуттів, що проявлялося не тільки безпосередньо у процесі творення художнього цілого, а й в організаційному сенсі – у співпраці з артистами, зацікавленні і залученні талановитих людей до колективу, активному менторству тощо. Усе це дало позитивний результат при створенні і подальшій життєвій долі хору.

Анатолій Пашкевич – пасіонарна особистість організатора, композитора, керівника, котрий своїм прикладом служіння національній культурі «запалював» оточуючих, чим показав приклад для наступництва, – вивчення цих процесів бачимо перспективною темою української музичної психології та краєзнавства.

Ключові слова: Анатолій Пашкевич, Волинський народний хор, українська національна культурна традиція, психологічна взаємодія, керівництво аматорським музичним колективом.

Vasyl CHEPELIUK

National Artist of Ukraine, Professor at the Department of Music Arts, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-3518-0884

Oleksandr MARACH

PhD in Art, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Music Arts, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-0860-3028

To cite this article: Chepeliuk, V., Marach, O. (2024). Kerivnyk ta amatorskyi muzychnyi kolektyv: psykholohichni osnovy tvorchoi vzaiemodii (u proiektivni na diialnist Anatoliiia Pashkevycha) [A leader and an amateur musical group: psychological foundations of creative interaction (in the projection on the activity by Anatolii Pashkevych)]. *Fine Art and Culture Studies*, 5, 106–112, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-5-14>

**A LEADER AND AN AMATEUR MUSICAL GROUP:
PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF CREATIVE INTERACTION
(IN THE PROJECTION ON THE ACTIVITY BY ANATOLII PASHKEVYCH)**

One of the examples of selfless service to Ukrainian culture in the post-Soviet era of the second half of the twentieth century is the life work of Anatolii Pashkevych, the director of the Cherkasy (1963–1978), Volyn (1978–1989) and Chernihiv (1989–2005) folk choirs, which declared themselves as successful concert units and, at the same time, carriers of the national tradition. Therefore, the artist's activity in terms of the psychological foundations of creative interaction between a director and an amateur musical group is a relevant and important topic of contemporary art history, since its study will enable young directors to draw on the experience described and continue the preservation of folk singing.

The purpose of the article is to substantiate the psychological foundations of creative interaction between a director and an amateur musical group on the example of Anatolii Pashkevych's activity.

Scientific novelty. *The article substantiates the psychological foundations of creative interaction of Anatolii Pashkevych as a leader of an amateur musical group on the example of the Volyn Folk Choir.*

Conclusion. *The analysis of the psychological foundations of creative interaction between a leader and an amateur musical group on the example of Anatolii Pashkevych's activity has shown effective results of using different types of this interaction depending on the psychological situation, in this case, 'leader' and 'partner', which is combined with the active involvement of all group members in the process of co-creation. The main personality in this interaction is the leader, who has a priority in building relationships, and his charisma and empathy with the choir members are the key to success both for the organisation of the choir's work and for artistic interpretations. The artist had an impeccable sense of the situation, the ethics of relationships, and was able to organise the creative process in such a way that each performer perceived his volitional initiative as his own, understood and wanted to co-create in the collective that he created with his own efforts from the folk talents of the Volyn region.*

As an example of a Dionysian type of creator, the director of the Volyn Folk Choir had a wide palette and high dynamics of feelings, which was manifested not only in the process of creating an artistic whole, but also in the organisational sense – in cooperation with artists, interest and involvement of talented people in the team, active mentoring, etc. All of this had a positive impact on the creation and further life of the choir.

Anatolii Pashkevych was a passionate personality of an organiser, composer, and leader who, by his example of serving the national culture, 'lit up' others, setting an example for succession – the study of these processes is a promising topic in Ukrainian musical psychology and local history.

Key words: *Anatolii Pashkevych, Volyn Folk Choir, Ukrainian national cultural tradition, psychological interaction, director, collective.*

Актуальність проблеми. Аматорське колективне музикування, насамперед хорове, є однією з основних форм традиційної української культури, яка охороняла і продовжувала життя етнічних первнів у складних умовах російсько-імперських та радянських заборон. За словами Ольги Бенч, «українська співоча культура на всіх етапах свого розвитку зберігає первинну духовно-генетичну сутність, яка виявляється через звуковий ідеал етнічної співочої традиції» (2002: 11), яка реалізується у різноманітних формах виконавського фоль-

клоризму. Оскільки традиційний спів фольклорних ансамблів, як первинна форма, у наш час є надзвичайно рідким явищем, то важливу роль протягом останнього століття відіграють інші форми, які дослідниця бачить як «усереднену модель фольклоризму» пов'язані зі стилізацією народнопісенного музикування хоровими колективами та імітацією народної традиції у різних сферах культури (Бенч-Шокало, 2002: 11).

Історія свідчить, що у складних умовах національно-визвольних змагань зламу

1920-х років чисельний ряд керівників колективів проявили себе як «поети-вожді» (за висловом Євгена Маланюка (1926)), здійснивши, з точки зору психології, Вчинок. Цю проблему аналізує Вікторія Кашаюк (2022), яка розглядає діяльність представників полисенкової школи – мистців «розстріляного відродження» Миколи Леонтовича, Олександра Кошиця, Кирила Стеценка, якова Яциневича – крізь призму феномену вчинку у психології творчості Володимира Роменця (2004). На нашу думку, ця тенденція зберіглася і в подальші роки більшовицько-радянської окупації, коли видатні особистості, долучившись до збереження української хорової традиції, продовжували творити колективний національний Вчинок.

Одним із прикладів самовідданого служіння українській культурі у підрадянську добу другої половини ХХ століття є життєтворчість Анатолія Пашкевича – керівника Черкаського (1963–1978), Волинського (1978–1989) та Чернігівського (1989–2005) народних хорів, які заявили про себе як успішні концертні одиниці та, водночас, носії національного первня, згаданого вище звукового ідеалу етнічної співочої традиції. Відтак, діяльність мистця з точки зору психологічних основ творчої взаємодії керівника та аматорського музичного колективу є актуальною і важливою темою сучасного мистецтвознавства, оскільки її вивчення дасть можливість молодим керівникам почерпнути описаний досвід та продовжити справу збереження народного співу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика даної статті має «виходи» на ряд питань, що досліджувалися у контексті соціальної психології (Лідія Орбан-Лембрик (2003) та ін.), психології творчості (Володимир Роменець (2004) та ін.), теорії персоналізму (Borden Parker Bowne (1908), Emmanuel Mounier (1936)) та ін. На концепцію статті вплинули окремі ідеї із музикознавчої сфери – психологічних типів диригентів Володимира Рожка (1997), психології виконавства Ольги Катрич (1999), осмислення континуальності народного співу Ольги Бенч (2002), трактування діяльності українських композиторів-хоровиків як Вчинку – Вікторії Кашаюк (2022) та ін. Окремі позиції із вказаних вище досліджень сформулювали бачення психологічних основ творчої взаємодії керівника та аматор-

ського музичного колективу у представленому дослідженні.

Творчій постаті Анатолія Пашкевича присвячені публікації таких сучасників і наступників мистця, як Петро Андрійчук (2005), Владислав Кирей (2013), Володимир Костенко (2016), Йосип Струцюк (1998) та ін. При цьому головним джерелом інформації про мистця стали особисті спогади автора – свого часу соліста Волинського народного хору.

Мета статті – обґрунтувати психологічні основи творчої взаємодії керівника та аматорського музичного колективу на прикладі діяльності Анатолія Пашкевича.

Виклад основного матеріалу. Аматорський музичний колектив є різновидом соціальної групи, що підпорядковується загальним законам психології групи, стосунків її членів, вертикально та горизонтально спрямованих процесів, що відбуваються у колективі. Аналізуючи природу групи крізь призму соціальної психології, Л. Орбан-Лембрик приходить до висновку, що специфіка функціонування групи залежить від основних характеристик її діяльності – цінностей, способів роботи, спрямованості, взаємовідносин учасників та багато ін. У результаті, стверджує автор, постають два головних питання: перше пов'язане із реалізацією основної цілі групи, друге – із підтримкою внутрішньої групової цілісності (Орбан-Лембрик, 2003).

Аналізуючи проблему соціальної психології групи на прикладі аматорського музичного колективу, приходимо до висновку, що це колектив, утворений для спеціальної художньої діяльності і досягнення спеціальної поставленої мети. При цьому у континуумі такого колективу розвиваються і перетинаються такі лінії:

- лінія генеральної діяльності колективу, визначена його статутом, обов'язками членів тощо;
- побіжні лінії діяльності колективу, які виникають у процесі досягнення генеральної мети;
- лінії особистої діяльності членів аматорського музичного колективу, які виникають у зв'язку з особистою індивідуальною взаємодією його членів між собою.

Формування позитивної і дієвої атмосфери у вказаному континуумі здійснюється за умови високого рівня мотивації усіх або, принаймні,

більшості членів колективу, яка твориться, великою мірою, авторитетом керівника художнього колективу та його вмінням працювати з учасниками цієї творчої спільноти. Тобто, за умови високого рівня поваги до керівника, а водночас – його чуйності до інтересів усіх членів спільноти, – аматорський музичний колектив може досягнути вагомого рівня художнього розвитку і виконавської майстерності.

Таким чином, у процесі діяльності аматорського музичного колективу одну із найважливіших ролей для створення його успіху відіграє особистість керівника. Аналізуючи вказане питання у контексті представленої статті, звернулися до результатів опрацювання цієї проблеми у вибраних працях українських музикознавців.

Володимир Рожок, вивчаючи феномен диригента Стефана Турчака, запропонував типологію керівника (диригента) за відношенням до колективу, в якій наводить такі варіанти: «партнер», «батько», «ментор», «вождь» (1997, 20). Як бачимо із титульних визначень, ці типи відображають ставлення керівника до колективу у різноманітних варіантах стосунків – від «горизонтальних», що характеризуються паритетністю, як «партнер», до «вертикальних», в яких виявляється авторитарність керівника, – як «вождь».

Ольга Катрич пропонує типологію виконавського формотворення на основі аполонічного, діонісійського та орфічного типів творчих особистостей диригентів (1999). Припускаємо, що вказану типологію можемо застосувати і для аналізу внутрішньої ситуації у музичному колективі як психосоціальному явищі. При цьому організаційний стиль керівника аполонічного типу вирізнятиметься виваженістю у стосунках з членами колективу, керівника діонісійського типу – емоційністю, орфічного – бінарністю проявів названих психотипів.

Аналіз ролі керівника у процесі взаємодії з колективом також варто розглядати з позицій теорії персоналізму – Бордена Паркера Боуна (Bowne, 1908), Емануеля Муньє (Mounier, 1936) та інших, які трактують особистість як феномен, що прагне самовдосконалення та постійно еволюціонує відносно самого себе. Для «persona» притаманна пасіонарність, що виявляється у співдії з оточуючими, у нашому випадку – з творчим колективом, яка повинна

спиратися на повагу до особистостей виконавців. Так, наприклад, один із найбільш потужних пасіонаріїв західноєвропейської музичної культури Ріхард Вагнер, за словами Фелікса Вайнгартнера, силою своєї волі оволодівав волею оркестрантів, що давало блискучий художній результат, насолоду від спільної творчості (Weingartner, 1906), проте, позбавляло виконавців ініціативності і можливості втілити власні інтерпретації. Натомість Густав Малер вважав ідеальною моделлю співдії керівника і колективу ту, в якій його учасники є свідомими співтворцями, а не механічними виконавцями волі диригента (Gustav Mahler, 1969).

В українській культурі такими пасіонаріями стали Микола Лисенко, Олександр Кошиць, Григорій Верьовка, Нестор Городовенко, Анатолій Авдієвський, Павло Муравський та сучасники і послідовники, але сутність їхньої пасіонарності проявлялася в іншому – не у підпорядкуванні своїй волі учасників колективу, а в свідомому веденні за собою у справі збереження національної культури як справі свого життя.

Серед таких мистців, що творили високохудожні осередки національної аматорської культури у другій половині ХХ століття, можна віднести й Анатолія Пашкевича – знаного керівника Черкаського, Волинського та Чернігівського народних хорів і композитора-пісняра, автора низки пісень, що увійшли до репертуарів провідних колективів та солістів України й діаспори – «Мамина вишня» на слова Дмитра Луценка, «Виростеш ти, сину...» на вірш Василя Симоненка та ряд ін.

Розглянемо психологічні засади творчої взаємодії керівника і колективу на прикладі діяльності Волинського народного хору, яким Анатолій Пашкевич керував протягом 1978–1989 років, від часу заснування ним, разом із диригентом-хормейстером Миколою Дациком, сучасного колективу (через роки після закриття повоєнного Волинського народного хору під орудою Олександра Самохваленка). При цьому спиратимемося на особисті спогади автора даної статті – соліста хору під орудою маестро, а також інших артистів колективу вказаних років.

Не маючи академічної музичної освіти, Анатолій Пашкевич самореалізувався як мистець, увібравши кращі здобутки аматорського музи-

кування у студії при Українському державному народному хорі під керівництвом Григорія Верьовки, наслідуючи традиції Миколи Куца, переймаючи кращі здобутки Анатолія Авдієвського та Івана Сльоти. Анатолій Пашкевич став ентузіастом народно-хорової справи, створюючи колектив із народних самородків, вишукуючи таланти у Волинському краї, створюючи спеціально для колективу авторські пісні та художні композиції на поліському матеріалі. У результаті, візитівками Волинського народного хору стали створені Анатолієм Пашкевичем «Пісня про Волинь» на слова Дмитра Луценка, обробки народних пісень «Ой у полі нивка», «На вулиці музиченька грає», «Ой коли ж ми поберемось» та ін.

Аналізуючи взаємодію керівника-Пашкевича і хору крізь призму типології, запропонованої Володимиром Рожком (1997), можемо ствердити, що мистець поєднував у своїй поведінці риси і «вождя», і «батька», й елементи «ментора». На нашу думку, авторитарність, яка проявлялася у спілкуванні з колективом, була «вимогою часу» радянської ідеологічної системи, але, водночас, Анатолій Максимович був надзвичайно м'яким і гнучким, як для «вождя». При цьому батьківські та наставницькі прояви у спілкуванні «йшли» із самої душі керівника. У цілому, можемо стверджувати, що Анатолій Пашкевич використовував різні моделі поведінки, які, у сукупності, були спрямовані на досягнення головного результату – художнього феномену аматорського музикування.

Споглядаючи основні риси особистості маестро крізь призму концепції Ольги Катрич (1999), схилиємося до думки про реалізацію діонісійського архетипу виконавського стилетворення, що виражався в активній емоційній співдії з хористами під час виконання, – Анатолій Пашкевич міг радіти і плакати, завжди співчував і співпереживав, у чому також вбачаємо відгук традиції українського театру, – при цьому на очах часто бриніли сльози, маестро буквально керував хором за допомогою дуже емоційної міміки, що компенсувало відсутність техніки академічної диригентської школи.

У результаті такого впливу керівника на учасників колективу художні виконання Волинського народного хору вирізнялися виразністю, яскравістю, тонкою градацією почуттів та проникливістю у душі слухачів, що особливо було відчутно у творах авторства Анатолія Пашкевича, – наприклад, «Мамина вишня» на вірш Дмитра Луценка, «Виростеш ти, сину...» на вірш Василя Симоненка та ін.

Висновки. Аналіз психологічних основ творчої взаємодії керівника та аматорського музичного колективу на прикладі діяльності Анатолія Пашкевича показав дієві результати використання різних типів вказаної взаємодії у залежності від психологічної ситуації, у даному випадку, – «вождя» і «партнера», що поєднується з активним залученням усіх членів групи у процес спів-творчості. Головною особистістю у цій взаємодії є керівник, який має пріоритет у вибудовуванні стосунків, і його харизма та співпереживання з учасниками хору є запорукою успіху як для організації роботи колективу, так і для художніх інтерпретацій. Мистець мав бездоганне відчуття ситуації, етики стосунків, умів поставити творчий процес таким чином, що кожен виконавець сприймав його вольову ініціативу як свою власну, розумів і хотів спів-творити у колективі, який створював власними зусиллями із народних талантів Волинського краю.

Як приклад діонісійського типу творця, керівник Волинського народного хору володів широкою палітрою і високою динамікою почуттів, що проявлялося не тільки безпосередньо у процесі творення художнього цілого, а й в організаційному сенсі – у співпраці з артистами, зацікавленні і залученні талановитих людей до колективу, активному менторству тощо. Усе це дало позитивний результат при створенні і подальшій життєвій долі хору.

Анатолій Пашкевич – пасіонарна особистість організатора, композитора, керівника, котрий своїм прикладом служіння національній культурі «запальовав» оточуючих, чим показав приклад для наступництва, – вивчення цих процесів бачимо перспективною темою української музичної психології та краєзнавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрійчук П. Анатолій Пашкевич як явище в українській пісенній творчості. *Народна творчість та етнографія*. 2005. № 4. С. 63–66.
2. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції. Київ : Редакція журналу «Український Світ», 2002. 440 с.
3. Волинський народний хор. *Волинська обласна філармонія : офіційний сайт*. URL : <https://www.volynconcert.net/index.php/tvorchij-sklad/307-volinskij-narodnij-khor> (05.10.2024).
4. Катрич О. Поняття музично-виконавського архетипу (до питання класифікації музично-виконавських стильових явищ). *Київське музикознавство*. Київ, 1999. Вип. 2. С. 124–129.
5. Кашаюк В., Мойсіюк В. Теорія Вчинку В. Роменця та українська хорова школа: психологія, політика, виховне значення. *The 40th International scientific and practical conference «Priority Areas of Science Innovations During Martial Law»* (November 7–8, 2022). Primedia E-launch LLC, USA, Washington. 2022. С. 67–70. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/21459> (15.09.2024).
6. Кирей В. Пісня «Степом, степом» народилася за одну ніч. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 28. 12 лютого. С. 11.
7. Костенко В. Анатолій Пашкевич. Київ : Фенікс, 2016. 336 с.
8. Маланюк Є. Послання. *Літературнонауковий вістник*. 1926. Річник 25, т. 91, кн.12. С. 289–302. URL : <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=8386> (05.10.2024).
9. Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія. Київ : Академвидав, 2003. 448 с.
10. Рожок В. Творчість Стефана Турчака в контексті музично-театральної культури України 60 – 80-х рр. ХХ століття : автореферат дис. ... д-ра мистецтвознав. : 17.00.03. Київ, 1997. 47 с.
11. Роменець В. Психологія творчості. Київ : Либідь, 2004. 288 с.
12. Струцюк Й. «Вище голову, Маестро!» (До 60-річчя композитора). *Віче*. 1998. 5 лютого.
13. Bowne B. P. Personalism. Houghton : Mifflin & Co, 1908. 354 s. URL : <https://archive.org/details/personalism00bownuoft> (03.10.2024).
14. Gustav Mahler: Memories and Letters / Ed. Donald Mitchell. New York : The Viking Press, 1969. 369 pp.
15. Mounier E. Manifeste au service du personnalisme. Paris : Fernand Aubier, Editions Montaigne, 1936. 242 pp.
16. Weingartner F. On conducting / Tr. by E. Newman. London : Breitkopf & Härtel, 1906. 63 p. URL : https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/7576870/mod_resource/content/1/Felix%20Weingartner%20-%20On%20Conducting.pdf (25.09.2024).

REFERENCES:

1. Andriichuk P. (2005). Anatolii Pashkevych yak yavyshche v ukrainkii pisennii tvorchosti [Anatolii Pashkevych as a phenomenon in Ukrainian songwriting]. *Narodna tvorchist ta etnografia*. # 4 [in Ukrainian].
2. Bench-Shokalo O. (2002). *Ukrainskyi khorovyi spiv. Aktualizatsiia zvychaievoi tradytsii [Ukrainian choral singing. Updating the customary tradition]*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Volynskiy narodnyi khor [Volyn Folk Choir]. *Volynska oblasna filarmoniiia : ofitsiyni sait*. URL : <https://www.volynconcert.net/index.php/tvorchij-sklad/307-volinskij-narodnij-khor> (05.10.2024) [in Ukrainian].
4. Katrych O. (1999). Poniattia muzychno-vykonavskoho arkhetypu (do pytannia klasyfikatsii muzychno-vykonavskykh stylovykh yavyshch) [The concept of musical and performing archetype (on the issue of classification of musical and performing style phenomena)]. *Kyivske muzykoznavstvo*. Kyiv, Vyp. 2 [in Ukrainian].
5. Kashaiuk V., Moisiuk V. (2022). Teoriia Vchynku V. Romentsia ta ukrainska khorova shkola: psykholohiia, polityka, vykhovne znachennia [V. Romanets's Theory of the Act and the Ukrainian Choral School: Psychology, Politics, and Educational Significance]. *The 40th International scientific and practical conference «Priority Areas of Science Innovations During Martial Law»* (November 7–8, 2022). Primedia E-launch LLC, USA, Washington. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/21459> (15.09.2024) [in Ukrainian].
6. Kyrei V. (2013). Pisnia «Stepom, stepom» narodylasia za odnu nich [The song 'Steppe, Steppe' was born overnight]. *Uriadovi kur'yer*. # 28. 12 liutoho [in Ukrainian].
7. Kostenko V. (2016). *Anatolii Pashkevych [Anatolii Pashkevych]*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Malaniuk Ye. (1926). Poslaniie [The message]. *Literaturnonaukovyi vistnyk*. Richnyk 25, t. 91, kn.12. URL : <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=8386> (05.10.2024) [in Ukrainian].
9. Orban-Lembryk L. (2003). *Sotsialna psykholohiia [Social psychology]*. Kyiv [in Ukrainian].

10. Rozhok V. (1997). *Tvorchist Stefana Turchaka v konteksti muzychno-teatralnoi kultury Ukrainy 60–80-kh rr. 20 stolittia [Creativity of Stefan Turchak in the Context of the Musical and Theatre Culture of Ukraine in the 60s-80s of the Twentieth Century]* : Thesis abstract for Doct. Sc. (Arts), 17.00.03. Kyiv [in Ukrainian].
11. Romenets V. (2004). *Psykhohiia tvorchosti [Психологія творчості]*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Strutsiuk Y. (1998). «Vyshche holovu, Maestro!» (Do 60-richchia kompozytora) [‘Chin up, Maestro!’ (On the occasion of the composer’s 60th birthday)]. *Viche. 5 liutoho* [in Ukrainian].
13. Bowne B. P. (1908). *Personalism*. Houghton. URL : <https://archive.org/details/personalism00bownuoft> (03.10.2024) [in English].
14. *Gustav Mahler: Memories and Letters* (1969) / Ed. Donald Mitchell. New York [in English].
15. Mounier E. (1936). *Manifeste au service du personnalisme*. Paris [in French].
16. Weingartner F. (1906). *On conducting* / Tr. by E. Newman. London. URL : https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/7576870/mod_resource/content/1/Felix%20Weingartner%20-%20On%20Conducting.pdf (25.09.2024) [in English].